

Tarih ve Günce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 11, (2022 Yaz), ss. 355-359.

Geliş Tarihi: 9 Ağustos 2022
Kabul Tarihi: 30 Ağustos 2022

Kitap Tanıtımı/Book Review

Mustafa Kırışman, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Fransız Kamuoyu, Sentez Yayınları, İzmır, 2022, ISBN: 978-625-7906-58-6.

Murat KAYA*

Dr. Mustafa Kırışman'ın kaleme aldığı "*Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve Fransız Kamuoyu*" başlıklı kitap, Birinci Dünya Savaşı araştırmalarına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Yazarın doktora tezinin gözden geçirilmesiyle ortaya çıkan bu eserde, 1914-1918 yılları arasında Fransız kamuoyunun Osmanlı Devleti'ni nasıl algıladığı ortaya konulmaktadır. Kitabın temel kaynağını Fransız basını oluşturmakla birlikte, kullanılan diğerkaynakların çeşitliliği çalışmanın değerini arttırmıştır. Çalışmada kullanılan Fransız süreli yayınlarının sayısı yirmi birdir. Yazar, bu gazete ve dergilerin önemli bir kısmına Gallica isimli veri tabanından ulaşmıştır. Ancak sadece dijital kaynakları kullanmakla yetinmeyerek Fransa Milli Kütüphanesi'nde araştırmalar yapmıştır. Yazar kaynak olarak kullandığı gazetelerle ilgili "*Basın her zaman olayları doğru ve eksiksiz bir şekilde vermeyebilir. Bunda, devletin uyguladığı sansürün payı olduğu gibi, gazetelerin siyasal veya mezhepsel eğilimlerinin de etkisi vardır*" değerlendirmesini yapmıştır. Bu bilinçle yola çıktığı için yapılan değerlendirmeler ve yorumlar oldukça niteliklidir.

Kitabın kapağında 19 Aralık 1915 tarihli Le Miroir gazetesinde yayımlanan bir fotoğraf yer almaktadır. Bu fotoğraf, Çanakkale Savaşları

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi, (muratkaya1283@gmail.com), Orcid: 0000-0002-2976-849X.

sırasında bir Türk subayının beyaz bayrak sallayarak, iki tarafın kayıplarını savaş meydanından toplamak için müzakere teklif etmesi sürecini yansıtılmaktadır. İngilizler bu teklifi kabul etmiş ve konuyu görüşmek için Türk subayı İngiliz kararghına gözleri bağlanarak götürülmüştür. Elindeki beyaz bayrak ise bir İngiliz askeri tarafından alınmıştır. Fransız basınında yer alan bu fotoğraf Osmanlı karşıtı propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Bu açıdan bakıldığında kitap kapağında yapılan fotoğraf tercihi, çalışmayı özetler niteliktedir. Kapağın sağ tarafında ise Enver Paşa, Sultan Reşat ve General Maude'un fotoğraflarıyla birlikte gazete kprleri yer almaktadır.

Kitapta kullanılan dipnotların içeriği sadece kaynak göstermekle sınırlı kalmamıştır. Eserde ismi geçen kişilerle ilgili kısa biyografiler, yer adlarının buldukları bölgeyle ilgili bilgiler, terimlerin anlamları dipnotlarda ek bilgi olarak okurlara sunulmuştur. Böylece konu bütünlüğü bozulmadan, okuyucuların zihninde oluşan sorular cevaplandırılmıştır. Yazar, gazete isimlerini ve gemi isimlerini italik yazarak bu ifadeleri metin içerisinde belirgin hale getirmiştir.

Fransız basınında yer alan bilgilerde zaman zaman hatalar olabilmektedir. Örneğin üç şehzadenin Alman Harp Okulu'na gittiğine dair haberde şehzadelerin isimleri Abdlrahim, Abdülcelil ve Fuad olarak verilmiştir. Yazar Abdülcelil olarak geçen kişinin Abdülhalim Efendi olabileceğini dipnot olarak okurlarına aktarmıştır. Bu ve benzeri düzeltmeler kitabın değerini arttırmaktadır. Kitapta görsellerin metin içerisinde okurlara sunulması okuyucu açısından oldukça faydalıdır. Görseller arasında özellikle karikatrlar dikkat çekmektedir.

Kitap; nsz, giriş, yedi bölüm, sonuç, kaynakça ve indeksten oluşmaktadır. Kitapta yer alan birinci bölüm "*Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Fransa ve Fransız Kamuoyu*", ikinci bölüm "*Savaşa Giden Süreçte Osmanlı Devleti'nin Karşılaştığı Sorunlar İle İttifak Arayışlarının Fransız Basınına Yansımaları*", nc bölüm "*Birinci Dünya Savaşı'nın Başlaması: Fransız Kamuoyunda Osmanlı Devleti'ne Yönelik Yaklaşımlar*", dördüncü bölüm "*arlık Rusya'sının Kafkasya Harektı ve Fransa'daki Etkileri*", beşinci bölüm "*Fransız Kamuoyunda Çanakkale Bombardımanı*", altıncı bölüm "*İngiltere'nin Orta Doğu Taarruzunun Fransa'daki Yankıları*", yedinci bölüm "*Savaştaki Diğer Gelişmeler İle Mütarekenin Fransız Kamuoyundaki İzleri*" başlıklarını taşımaktadır.

Yazar bölümlerin ve başlıkların başında olayların tarihsel arka planıyla ilgili detaylı bilgi vermektedir. Böylece irdelenen konunun, nasıl bir sürecin sonucunda ortaya çıktığı anlaşılmalıdır. Sonrasında o konunun Fransız kamuoyunda nasıl yankılandığı okurlara aktarılmaktadır. Böylece olayların Fransız basınına yansımaları tarihsel bir zemin üzerinde incelenerek, Birinci Dünya Savaşı’na dair yeni bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır.

Kitabın giriş bölümünde araştırmanın amacı *“1914-1918 yılları arasında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’nde yaşananların Fransız kamuoyunda nasıl yankı bulduğunu ortaya çıkarmak”* olarak belirtilmektedir. Savaş öncesindeki ittifak arayışları, diplomatik ziyaretler ve Osmanlı ordusundaki Alman etkisi de irdelenen konular arasında yer almaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde Osmanlı Devleti’nin savaş öncesindeki diplomatik girişimleri ele alınmaktadır. Osmanlı-Rus görüşmeleri, Osmanlı-Fransız görüşmeleri, Osmanlı-İngiliz görüşmeleri ve Osmanlı-Alman yakınlaşması ayrı başlıklarda incelenmiştir. Bu bölümde Osmanlı-Fransız diplomatik temaslarıyla ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti pek çok ülkeyle olduğu gibi Fransa’yla da yakın diplomatik ilişkiler kurdu. Fransızlar, Osmanlı topraklarındaki imtiyazlarını Almanya’ya kaptırmak istemiyordu. Bu nedenle Fransa Osmanlı Devleti’ne borç vermek konusunda istekliydi. Ancak, borç verme karşılığında Adalar meselesiyle ilgili barış ortamının korunması şartı ortaya konuldu. Osmanlı kanadında Fransa’ya yakınlaşma konusunda istekli olan kişilerin başında Bahriye Nazırı Cemal Paşa gelmektedir. Ona göre, Rus tehdidine karşı en akıllı tercih Fransa’yla ittifak yapmaktır. Bu düşüncenin etkisiyle Fransa-Türkiye Dostluk Cemiyeti kurulmuş ve İstanbul şubesi başkanı Cemal Paşa, Paris şubesi başkanı ise eski Dışişleri Bakanı Jean Cruppi olmuştur. Cemal Paşa’nın 1914 yılının Haziran ayında Paris’e gitmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin iyiye gittiğini gösteriyordu. Ancak Osmanlı Devleti’nin Almanya’yla ittifak yaparak savaşa girmesiyle birlikte Fransa’yla bütün diplomatik ilişkiler kopmuştur.

Üçüncü bölümde savaşın başlaması ve Fransız kamuoyunun Osmanlı Devleti’ne yaklaşımları değerlendirilmiştir. Burada en dikkat çekici noktalardan birisi Fransız basınının halifenin gücü ve yetkisini sorgulamasıdır. Bir yandan basında çıkan haberler, diğer yandan düzenlenen konferanslarla İslam dünyasında Osmanlı padişahının otoritesinin olup

olmadığı sorgulanmaktadır. Clement Imbault-Huart tarafından verilen bir konferansta Osmanlı Devleti'nin Panislamist siyasetinin önüne geçmek adına şu sözler söylenmiştir: "...Müslüman âleminin başı olduğunu söyleme niteliğine sahip olan kimdir? Kamu hukuku teorisyenlerine göre, bu kişi halifedir. Peki, İstanbul sultanının kendini halife ilan etmeye hakkı var mıdır? Hiçbir mertebede..." Imbault-Huart'un açıklamalarını sütunlarına taşıyan Le Petit Journal, haberde hem Osmanlı padişahı Sultan Reşat'ın hem de Fas Sultanı Muley Yusef'in fotoğrafını kullanmıştır. Haberin içeriğinde Osmanlı hanedanlığının Kureyş'ten gelmediği ve bu nedenle halifelik makamını kullanmalarının mümkün olamayacağı vurgulanmaktadır. Peygamber soyundan gelen Fas sultanının halife olmaya daha fazla hakkı olduğu ileri sürülmektedir. Kitapta Fransız basınında yer alan bu ve benzeri haberlerle ilgili şu değerlendirme yapılmıştır: "*Almanlar Osmanlı padişahının halifelik vasfına önem veriyor, bunu savaşta kullanabileceklerini düşünüyorlardı. Bunu bilen Fransız basını gerek kendi ülkesinde gerekse egemenliği altında bulunan Müslüman âleminde bu konuyu ısrarla işlemeye devam etti. 1517'deki Ridaniye Savaşı, halifelik Osmanlı Devleti'ne geçiş şekli ve buradan hareketle halifelik Müslümanlar üzerinde bir bağlayıcılığı olamayacağı tezi sıklıkla işlendi. Fransız kamuoyunda yaratılmaya çalışılan algı, Osmanlı Devleti'nin cihat çağrısının hiçbir geçerliliği olamayacağıydı*".

Üçüncü bölümde yer alan "*Fransız Kamuoyunda Enver Paşa Algısı*" alt başlığı oldukça önemli bilgiler içermektedir. Yazar, Fransız basınında en çok rastlanan ismin Enver Paşa olduğunu söylemiştir. Fransız basınında Enver Paşa'yla ilgili çıkan dikkat çekici haberlerden birisinde Enver Paşa'nın izlediği siyaset "*Türk Deliliği*" olarak okurlara yansıtılmıştır.

Çanakkale Savaşı süreci kitabın beşinci bölümünde ele alınmıştır. Bu bölümde Fransız basınının cephedeki başarısızlıkları okurlara gecikmeli ve hatalı bilgilerle aktardığı görülmektedir. Örneğin, Osmanlı idarecilerinin Çanakkale Savaşı'ndan umutsuz olduğu için başkenti terk ettiklerine dair haberler yapılmıştır. Yazar, Fransız basınının tutumuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "*Fransız gazeteleri, hükûmetin sansür süzgecinden geçen belli başlı resmi tebliğleri ve dış basın içeriklerini sütunlarına taşıyabiliyordu. Cephe muhabiri olan gazeteler de muhabirlerinin bilgi notlarını sansürden geçirebildikleri kadarıyla yayımlayabiliyordu. Tüm bu nedenlerden ötürü, Fransız basını kimi zaman gerçekleri okuyucularıyla paylaşmadı kimi zaman da paylaşmadı. Savaşın propaganda boyutu bir yana, sansürün de yoğun biçimde olduğu göz önünde*

bulundurulduğunda, zaten yenilgi üzerine haber yapmanın pek de mümkün olmayacağı anlaşılmaktadır.”

Kitabın son bölümünde Ermeni olayları, Bulgaristan’ın İttifak devletleriyle ilişkisi, İtalya’nın Osmanlı Devleti’ne karşı kışkırtılması ve mütareke süreci gibi çeşitli konular yer almaktadır. Burada Ermeni olaylarının ele alındığı başlık oldukça önemlidir. Yazar Ermeni olaylarının Fransız basınına yansımalarını inceledikten sonra *“Tüm bu veriler alt alta toplandığında Fransız kamuoyunda Osmanlı Devleti’nin Ermenileri katlettiği algısının yaratılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır”* yorumunu yapmıştır.

Yazar sonuç bölümünde Fransız kamuoyunun Birinci Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti’ne karşı tutumunu şu sözlerle özetlemiştir: *“Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti’ne ve onun bağlaşıklarına karşı savaşan Fransa’da tam anlamıyla Osmanlı karşıtlığının oluştuğu görülmüştür. Kamuoyunda Osmanlı karşıtlığının oluşmasında basının önemli bir rolü olmuş; gazeteler siyasi eğilimlerini bir kenara bırakarak Osmanlı Devleti’nin hilafında yazılar ve haberler yayımlamışlardır.”*

Dr. Mustafa Kırışman, bu eseriyle Fransız kaynakları ışığında Osmanlı Devleti’nin son yıllarına dair önemli yeni bilgiler ortaya koymuştur. Fransız kaynaklarına dayalı bu ve benzeri çalışmaların artması Türk tarihçiliği için büyük bir kazanım olacaktır.